

روشن تدریس

رمضان علی تبار فیروزجائی

www.ketab.ir

مرکز پژوهش‌های جوان | گروه سنت‌های حوزوی و آداب طلبگی

مدرس تدریس: رمضان علی تبار فیروزجایی

ویژگی‌های کتاب: جوان

ویراست: سید محمد بصام

طراح و دستیار: سید محمد مصدق

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: واژه پرداز مدرسه

کانون اندیشه جوان

شناسه: علی تبار فیروزجایی، رمضان، ۱۳۵۲، عنوان و نام پدیدآور: روی

تدریس: رمضان علی تبار فیروزجایی، مشخصات اثر: تهران: کانون اندیشه

جوان، مشخصات ظاهری: ۹۲ ص، فروست: مهارت‌های طلبگی، ۷۱

شایکی: ۱۵۹-۱۹۸-۳-۹۷۸-۶۰۰-۹۷۸-۶۰۰ وضعیت فهرست‌نویسی: فبپای مختصر

یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir>

قابل دسترسی است. یادداشت: کتابخانه. شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۰۶۲۲۲

تهران، تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵-۵۴۰۲، ۸۸۵-۲۳۴۱

فهرست |

۹	اشاره
۱۰	مدل
۱۱	اصل اول: روش های تدریس
۱۷	۱. چگونه در تدریس سخنرانی کنیم؟
۱۸	۱۸. مدل توضیحی صرف (متکلم وحده یا سخنرانی غیرفعال)
۲۱	۲. سخنرانی فعال
۲۱	ب) چگونه از روش پرسش و پاسخ استفاده کنیم؟
۲۲	۱. ویژگی های روش پرسش و پاسخ
۲۳	۲. انواع پرسش ها و اهداف متفاوت آن
۲۴	۳. نکته های مهم در شیوه پرسش و پاسخ
۲۵	۴. دو مدل در اجرای شیوه پرسش و پاسخ
۲۵	۴.۱. بحث کنترل شده توسط استاد
۲۷	۴.۲. پرسش های پیگیر
۲۸	ج) روش بحث گروهی (روش مباحثه ای) چیست؟
۲۹	۱. مدل های مختلف در اجرای روش مباحثه ای
۲۹	۱.۱. مدل تقسیم محتوا
۳۰	۱.۲. مدل تقسیم فعالیت کلاسی
۳۲	۲. رهنمودها و مهارت های عملی در اجرای شیوه بحث گروهی
۳۳	۳. موارد کاربرد روش مباحثه ای
۳۴	۴. در چه مواردی، از بحث گروهی استفاده نکنیم؟
۳۵	د) خود را به رعایت تمرین و تکرار ملزم سازیم

۳۶	ه) کدام روش را برگزینیم؟
۳۷	۱. تدریس مناسب چه ویژگی‌هایی دارد؟
۳۸	۲. برای حوزه‌های علمیه از این روش بهره ببریم
۳۹	۲.۱. ترکیب شاخص‌ها و عناصر مختلف
۴۰	۲.۲. ترکیب دو یا چند شیوه در تدریس (به ترتیب زمانی)
۴۱	۳. برای روش ترکیبی چه مهارت‌هایی لازم است؟
۴۱	۱.۱. موضوع و محتوای درس، با شیوه ارائه آن متناسب باشد
۴۱	۲.۲. تعداد فراگیران را در نظر بگیریم
۴۱	۳. میزان اطلاعات فراگیران از درس را در نظر بگیریم
۴۱	۳.۴. به ارائه درس رقت مناسبی را اختصاص دهیم
۴۲	۳.۵. بر مباحث علمی تسلط داشته باشیم
۴۲	۳.۶. حجم مناسبی را در درس ارائه دهیم
۴۵	فصل دوم: مهارت‌های تدریس
۴۸	الف) مهارت‌های بخش آغازین تدریس
۴۸	۱. طرح درس روزانه داشته باشیم
۴۹	۲. برای خود پیش‌سازمان‌دهنده برسیم
۵۰	۳. از درس قبل ارزشیابی داشته باشیم
۵۲	۴. درس گذشته را مرور کنیم
۵۲	۵. نسبت به موضوع درس ایجاد انگیزه کنیم
۵۳	۶. در آغاز تدریس چارچوب کلی از درس ارائه کنیم
۵۴	ب) مهارت‌های عمومی و مشترک
۵۴	۱. از وسایل آموزشی و کمک آموزشی استفاده کنیم
۵۶	۲. مطالب را به صورت منسجم و منظم ارائه کنیم
۵۶	۳. فراگیران را در بحث مشارکت دهیم
۵۸	۴. توجه مخاطبان به درس را با تغییر محرک‌ها حفظ کنیم
۵۸	۴.۱. ارتباط چشمی برقرار کنیم

۴.۲. تحرک فیزیکی داشته باشیم	۵۸
۴.۳. گاهی مکث هم بکنیم	۵۹
۴.۴. الگوی صحبت خود را گهگاه تغییر دهیم	۶۰
۴.۵. با طرح سوالات مناسب، درصدد جلب مشارکت فراگیران باشیم	۶۱
۴.۶. شیوه تعامل خود را تغییر دهیم	۶۰
۵. از تمثیل و داستان و شعر بهره ببریم	۶۱
۶. مهارت‌های بیانی و گفتاری را جدی بگیریم	۶۱
۶.۱. صدا را رسا داشته باشیم	۶۲
۶.۲. سرعت گفتارمان مناسب باشد	۶۲
۶.۳. دیکته کلام نداشته باشیم	۶۲
ج) مهارت‌های نوشتاری	۶۳
۱. پیش از پایان درس خلاصه جمعی و بندگی و نتیجه‌گیری داشته باشیم	۶۳
۲. بحث جلسه آینده را طرح کنیم	۶۳
۳. فعالیت‌های خارج از کلاس تعیین کنیم	۶۴
فصل سوم: مهارت‌های کلاس‌داری	۶۷
الف) نظم را بر کلاس حاکم سازیم	۶۹
ب) با آسیب‌های کلاس‌داری آشنا باشیم	۷۰
۱. ضعف‌های ناشی از فقدان مهارت در رفتارهای اجتماعی	۷۰
۲. نداشتن مهارت‌های تدریس	۷۱
ج) سوالات فراگیران را مدیریت کنیم	۷۲
د) برای ارائه درس آمادگی داشته باشیم	۷۳
ه) مدیریت زمان را فراموش نکنیم	۷۴
و) مطالب ارائه شده با زمان و ظرفیت مخاطبان تناسب داشته باشد	۷۵
فصل چهارم: اخلاق و آداب تدریس	۷۹
الف) سعه صدر داشته باشیم	۸۱
ب) به آداب اجتماعی توجه کنیم	۸۲

۸۳ | ج) ظاهر و رفتاری در شأن استاد داشته باشیم

۸۴ | د) موازین شرعی و اخلاقی را رعایت کنیم

۸۴ | ه) از تکبر یا تواضع بیش از اندازه پرهیزیم

۸۵ | و) از خوش رویی در کلاس غافل نشویم

۸۹ | کتابنامه

www.ketab.ir

----- | اشاره | -----

مرکز پژوهش‌های جوان با هدف تعمیق بنیۀ دینی، نخبه‌پروری، ارائه نظام‌واره فکری و معرفی خوهای رفتاری به نسل نو، فعالیت می‌کند و مفتخر است با ارائه این اثر و آثار هوشمندی در نوآوری، گره‌گشایی و پاسخگویی به اقتضائات و نیازهای فکری، علمی و اجتماعی مخاطب جوان، در قلمرو اندیشۀ اسلامی و نظام جامع دین داشته باشد.

این مرکز زیرمجموعۀ پژوهش‌های فرهنگی و اندیشۀ اسلامی است و در کنار چهار پژوهشکده دیگر پژوهشگاه فعالیت می‌کند. بخش‌های مؤثر مرکز در قالب گروه‌های علمی «بینش و اندیشه»، «مطالعات فرهنگی و اجتماعی»، «نظام‌ها و مطالعات انقلاب اسلامی»، «اخلاق، تربیت و روان‌شناسی»، «مبانی فقهی حوزوی و آداب طلبگی»، «ادب و هنر» و «دفتر ادبیات دینی» انجام می‌دهد.

مرکز پژوهش‌های جوان در راستای خواست و علاقه مخاطبان طلبه جوان، مجموعه «مهارت‌های طلبگی» را فراهم آورده است. این مجموعه تلاش می‌کند در ساحت‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی، علمی، اخلاقی و تبلیغی، مهارت‌هایی را متناسب با اقتضائات رفتاری و معرفتی طلاب جوان ارائه دهد تا آنان را در نقش‌آفرینی مؤثر و مفید یاری نماید.

«روش تدریس» دفتری از فصل علمی این مجموعه است. نویسنده در این اثر اساسی‌ترین راهکارهای آموزش مؤثر را بهره‌گیری از فنون و مهارت‌های مختلف

تدریس می‌داند و معتقد است انتخاب يك الكو و روش خاص در تدریس، به عناصر مختلفی نظیر ویژگی‌های فراگیران، محتوای درس، امکانات و تجهیزات، و طول مدت کلاس وابسته است.

این مرکز با قدردانی از نویسنده این کتاب، آقای رمضان علی تبار عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و صاحب اثری چون ماهیت معرفت دینی و مهم دیگر، ضمن تشکر از شورای علمی گروه، تلاش مجدانه مدیرگروه سنت‌های دینی و آداب طلبگی حجت الاسلام محمدحسین پورامینی و همکاری ارزیابان گرامی، حجت الاسلام المسلمین فاضل حسامی و آقای رامین تبرایی را ارج نهاده، صمیمانه در انتظار بقدها و پیشنهادهای خوانندگان تیزبینمان نشسته‌ایم.

مرکز پژوهش‌های جوان

مقدمه

امروز در عرصه تعلیم و تربیت با راهکارهای جدیدی روبه‌رو هستیم که علمی بودن، پُر زبونی و کارآمد بودن آنها، تعلیم و تربیت را دگرگون و آموزش را نتیجه‌بخش کرده است. یکی از اساسی‌ترین راهکارهای آموزش جدید، بهره‌گیری از فنون و مهارت‌های گوناگون تدریس است. حوزه‌های علمیه نیز از این مهم مستثنا نیستند. با تغییر برخی از روش‌های تدریس در جایگزینی متون جدید در حوزه‌های علمیه، روش‌های تدریس نیز نیازمند تغییر و تحول خواهند بود؛ به‌ویژه اینکه دروس حوزه علمیه علی‌رغم غایات نسبتاً یکسان، به‌واسطه تفاوت در محتوای متفاوتی دارند؛ از این رو آشنا شدن ما طلاب با راهکارها و روش‌های متفاوت تدریس، نه تنها لازم، بلکه ضروری است. در این نوشته سعی می‌کنیم با نگاهی اجمالی، روش‌ها، مهارت‌ها و فنون تدریس متناسب با دروس حوزه را بررسی کنیم.

پیش از ورود به بحث اصلی، لازم است ابتدا با معنای مفهوم واژه «روش»، «فن» و «مهارت» آشنا شویم. روش یا «مِثَد» شیوه، راه، صریقه، طریقه، دَلال و دَلال معنای روش است. در یک نگاه کلی «راه انجام دادن هر کاری» را «روش» گویند.^۱ واژه «فن» که معادل واژه «تکنیک» به کار رفته، در زبان فارسی به معنای «راه به‌کارگیری مهارت‌های اساسی یا روش انجام ماهرانه کاری» می‌باشد.^۲ درباره

۱. method

۲. امان‌الله صفوی؛ کلیات روش‌ها و فنون تدریس؛ ص ۲۳۸.

۳. همان.

واژه «تدریس» باید گفت: در گذشته تدریس را درس دادن یا انتقال دانسته‌ها و تجارب معین از ذهن معلم، به ذهن فراگیران تعریف می‌کردند؛ لکن امروزه «تدریس» را تحریک، راهنمایی، سازمان دادن یا درگیری فراگیران تعریف می‌کنند. مهم‌ترین فرق این دو تعریف این است که در تعریف اخیر، معلم فقط نقش راهنما و سازمان‌دهنده را دارد و خود فراگیر است که باید فعالیت کند؛ زیرا یادگیری وقتی درست انجام می‌گیرد که با تلاش یادگیرنده همراه باشد و یادگیری، هنگامی که انسان پذیراست که یادگیرنده، شخصاً تلاش کند. از سوی دیگر، در «تدریس» به این معنا معلم نقش ضبط صوت را ایفا نمی‌کند؛ بلکه وظیفه سنگین راه‌مایی و سازماندهی را برعهده دارد. تدریس اثربخش، یادگیری را معنادار و نتیجه‌محور می‌دهد؛ یعنی یادگیری، وقتی صورت می‌گیرد که برای فراگیران کاملاً معنادار باشد و یادگیری در صورتی معنادار خواهد بود که فراگیران علاوه بر شناخت مفاهیم و ارزش آن، شخصاً در امر یادگیری سهیم بوده و به آن موضوع احساس نیاز کنند.^۱

با توجه به آنچه گفتیم، روش تدریس عبارت است از: راه منظم، قاعده‌مند و منطقی برای ارائه درس. از این روش درس، مجموعه فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده‌ای است که در نهایت به روش تدریس بهتر، بلکه برای یادگیری بهتر به کار می‌رود.^۲

انتخاب یک الگو و روش خاص در تدریس، به عناصر گوناگونی مانند ویژگی‌های فراگیران، محتوای درس، امکانات و تجهیزات

۱. ر.ک: علی اکبر شعاری نژاد؛ مبانی روان‌شناختی تربیت؛ ص ۶۴۹.

۲. عادل یغما؛ کاربرد روش‌ها و الگوهای تدریس؛ ص ۸.

موجود و طول مدت کلاس وابسته است که در ادامه، ضمن معرفی چند روش کاربردی و مهم، به تناسب آن، به عناصر مختلف اشاره می‌کنیم.

www.ketab.ir